

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528) www.economy.nayka.com.ua | № 4, 2019 | 26.04.2019 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.4.53](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.4.53)

УДК 339.5

Л. М. Алавердян,

*к. е. н., доцент кафедри товарознавства та комерційної діяльності в будівництві
Київського національного університету будівництва та архітектури
ORCID: 0000-0001-9730-1704*

О. В. Романенко,

*к. е. н., доцент кафедри товарознавства та комерційної діяльності в будівництві
Київського національного університету будівництва та архітектури
ORCID: 0000-0001-5684-6791*

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ СВІТУ

Liudmyla Alaverdian

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Commodity and Commercial Activity in Construction Kyiv National University of Construction and Architecture
Olesia Romanenko*

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Commodity and Commercial Activity in Construction Kyiv National University of Construction and Architecture

MODERN REALITIES AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE OF UKRAINE WITH OTHER COUNTRIES OF THE WORLD

В статті показано сучасний стан розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу, зокрема Росією в умовах гібридної війни, країнами організаційного об'єднання Європейський Союз та Туреччиною. Проаналізовано основні економічні показники під дією різних соціально-економічних та політичних чинників, що відображають розвиток вітчизняної зовнішньої торгівлі в розрізі географічної та товарної структури експорту та імпорту.

Визначено, що у високо розвинутих країн експорт, як правило, перевищує імпорт, а в Україні останніми роками спостерігається обернена ситуація, що свідчить про відсутність більшості товарів на вітчизняному ринку, необхідних для забезпечення потреб населення, а розвиток української економіки на сьогодні спрямований на скорочення високотехнологічних виробництв і орієнтацію на випуск сировини для її переробки за кордоном.

Показано, що досить сприятливою для української зовнішньої торгівлі на сьогодні є міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією, продовольством та продукцією машинобудування через що Україна розширює зовнішньо-торгівельні відносини з іншими країнами. Але цей напрям не забезпечує відповідного зростання валютних надходжень в Україну через коливання світових цін на такі товари та сировинний характер експорту продукції з низькою доданою вартістю.

Виявлено світові тенденції впливу американсько-китайського конфлікту на зовнішньоекономічну діяльність України. Зазначено ключові зовнішні ризики для української економіки на найближчу перспективу, серед яких найбільш ймовірними є дефіцит зовнішнього фінансування, посилення загроз національній безпеці, звуження можливостей доступу України до міжнародних ринків капіталу, збереження низьких цін на світових сировинних ринках і звуження зовнішніх ринків збуту через високу конкуренцію.

Розглянуто проблеми переорієнтації українського експорту продукції в Росію на інші географічні ринки, основними серед яких зазначено залучення додаткових фінансових, матеріальних, кадрових, інформаційних ресурсів та часу. Розроблено пропозиції в сфері зовнішньої торгівлі України щодо забезпечення зміцнення економіки країни з урахуванням глобальних викликів.

The article shows the current state of Ukraine's foreign trade with other countries of the world, including Russia in the context of a hybrid war, the countries of the European Union and Turkey. The main economic indicators are analyzed under the influence of various socio-economic and political factors that reflect the development of domestic foreign trade in the context of the geographical and commodity structure of exports and imports.

It has been determined that in highly developed countries, exports tend to exceed imports, while in Ukraine in recent years the situation is reversed, which indicates the absence of most goods on the domestic market that are needed to meet the needs of the population, and the development of the Ukrainian economy today is aimed at reducing high-tech production and orientation to the production of raw materials for its processing abroad.

It is shown that today the international trade in agricultural products, food and engineering products is quite favorable for Ukrainian foreign trade, which is why Ukraine is expanding its foreign trade relations with other countries. But this direction does not provide a corresponding increase in foreign exchange earnings to Ukraine due to fluctuations in world prices for such goods and the raw material nature of exports of products with low value added.

The world tendencies of influence of the American-Chinese conflict on the foreign economic activity of Ukraine are revealed. The main external risks for the Ukrainian economy in the near future are identified, among which the most likely are the lack of external financing, the growth of threats to national security, the restriction of Ukraine's access to international capital markets, the persistence of low prices in world commodity markets and narrowing of foreign markets due to high competition.

The problems of reorientation of Ukrainian export of products to Russia into other geographic markets are considered, the main among which is the attraction of additional financial, material, personnel, information resources and time. Proposals in the field of foreign trade of Ukraine have been worked out to ensure the strengthening of the country's economy in the light of global challenges.

Ключові слова: зовнішня торгівля; експорт; імпорт; географічна структура; товарна структура.

Keywords: foreign trade; export; import; geographical structure; commodity structure.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна світова глобалізація торговельних процесів актуалізує перед Україною низку завдань, пов'язаних із пошуком нових джерел конкурентоспроможності та створенням нових економічних партнерств, у взаємодії з якими наша держава могла б прискорити модернізацію національної економіки. А враховуючи той факт, що за час своєї незалежності Україна стала повноправним учасником глобалізаційного процесу, її зовнішньоекономічна політика ґрунтується на розбудові стратегічних відносин не тільки з окремими країнами, взаємодія з якими має важливе значення для розвитку національної економіки, але й організаційними об'єднаннями такими як Європейський Союз, Митний Союз РБ, РК; на рівні глобальних країн – США, Китай, Росія; на регіональному рівні – Туреччина, Білорусь та інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класиками теорії розвитку міжнародної торгівлі є А. Сміт, Д. Рікардо, В. Леонт'єв, В. Олін, Е. Хекшер та інші науковці. Саме їх праці стали підґрунтям для обговорення проблем в зовнішній торгівлі України з іншими державами світу та пошуку їх рішень сучасними вітчизняними вченими такими як С. Кулицький, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, Ю. Макогон, Т. Мельник, О. Єлісеєнко, Є. Савельєв тощо. Науковці працювали над виявленням сучасних тенденцій та чинників розвитку зовнішньої торгівлі України, обґрунтуванням можливостей залучення іноземних інвестицій, вивченням впливу зовнішньоекономічних зв'язків України.

Проте, в умовах швидкої динамічності економіки України та інших країн світу під дією різних соціально-економічних та політичних чинників, ситуація суттєво змінюється, що вимагає проведення детального огляду та аналізу з урахуванням актуальних даних та економічних показників, які характеризують стан зовнішньої торгівлі для виявлення сучасних тенденцій в цій сфері.

Метою дослідження є визначення сучасних реалій, тенденцій та перспектив розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу; економічний аналіз товарної й географічної структури експорту та імпорту України.

Матеріали і методи. Методологічною основою наукової статті є підходи до дослідження сучасних економічних відносин України в сфері зовнішньої торгівлі з іншими країнами світу згідно обробки статистичних даних Комітету статистики України та аналітичних звітів експертних агентств. За допомогою системного підходу із застосуванням кількісного та описового методів це дозволило проаналізувати структуру та динаміку обсягів зовнішньої торгівлі товарами і послугами України з іншими країнами світу. На основі використання методів спостереження, усереднення, узагальнення й порівняння – стало можливим дослідити вплив російської гібридної агресії проти України на зміни обсягів товарної й, особливо, географічної структури української зовнішньої торгівлі та оцінити можливість отримання Україною економічної вигоди від китайсько-американського конфлікту; визначити проблеми української економіки та недоліки в системі планування владою України експорту та імпорту.

Методами структурування та синтезу розроблено пропозиції щодо напрямів подальшого розвитку вітчизняної економіки з метою поліпшення торговельного балансу й забезпечення національної безпеки України.

Результати дослідження. Сучасний стан зовнішньої торгівлі в Україні та вибір напрямів її реалізації залежить від соціально-економічного стану національної економіки в цілому та від зовнішньоекономічної політики, яка проводиться урядом країни. Через хаотичність здійснення зовнішньої торгівлі, вагому її залежність від мінливого зовнішнього середовища, політичну ситуацію в країні, в першу чергу необхідно розглянути загальний стан економіки України в цілому і визначити напрями векторів її подальшого розвитку.

За даними [1] нами було побудовано табл. 1, в якій відображено показники розвитку економіки України в динаміці за 2014-2018 рр., що свідчить про повільне зростання економіки України. За підсумками 2018 року ВВП виріс на 3%, реальне споживання - на 3,5%, а валове нагромадження основного капіталу – на 14%. Українська промисловість теж продемонструвала збільшення темпів росту майже на 2%, що значно перевищило показник попереднього року. Проте повільні темпи економічного зростання за нашою думкою відбулися внаслідок посилення інфляційного тиску, підвищення облікової ставки до рівня 18% річних, а також недостатнього зростання внутрішнього виробництва, що відповідно стримувало економічний розвиток і, як правило, призводить до дестабілізації економіки.

Таблиця 1.
Динаміка показників розвитку економіки України за 2014-2018 рр.

Ключові показники	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
Національні рахунки					
ВВП, млрд грн.	1 567	1 979	2 385	2 983	3 483
ВВП, реальний, %	93,4	90,2	102,4	102,5	103,0
Споживання, реальне, %	93,8	84,8	102,0	107,1	103,5
Валове нагромадження основного капіталу, реальне, %	76	90,8	120,4	118,2	114,0
Промисловість та сільське господарство					
Промислове виробництво, реальне, %	89,9	87	102,8	100,4	101,7
Сільськогосподарське виробництво, реальне, %	102,2	95,2	106,3	97,3	108,0
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ					
Експорт товарів і послуг, %	85,7	73,0	96,4	116,6	108,6
Імпорт товарів і послуг, %	72,9	70,7	103,7	123,6	114,3
Сальдо, млн. дол.	3356,2	3828,2	541,6	-2501,1	-5826,1
Прямі інвестиції, млн. дол. США	299	3 012	3 268	2 593	2 300

Загальновідомим є факт, що всі країни імпортують товари, які не виробляють самостійно, а щоб заробити на них гроші, експортують продукцію власного виробництва. У високо розвинутих країн експорт завжди перевищує імпорт, що свідчить про самостійне виробництво більшості товарів, необхідних для забезпечення потреб населення. В Україні ж згідно з даними статистики за останні п'ять років, імпорт в більшості випадків переважає експорт (рис.1), при цьому негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу за останні два роки збільшилось, що за світовою практикою вважається досить поганою тенденцією адже надмірний імпорт сприяє насиченню вітчизняного ринку імпортними товарами та ущемляє інтереси вітчизняних виробників. Це говорить про те, що українці продовжують купувати більше за кордоном, ніж продавати, користуючись переважно кредитними коштами, що призводить до накопичення боргів та погіршення фінансового стану.

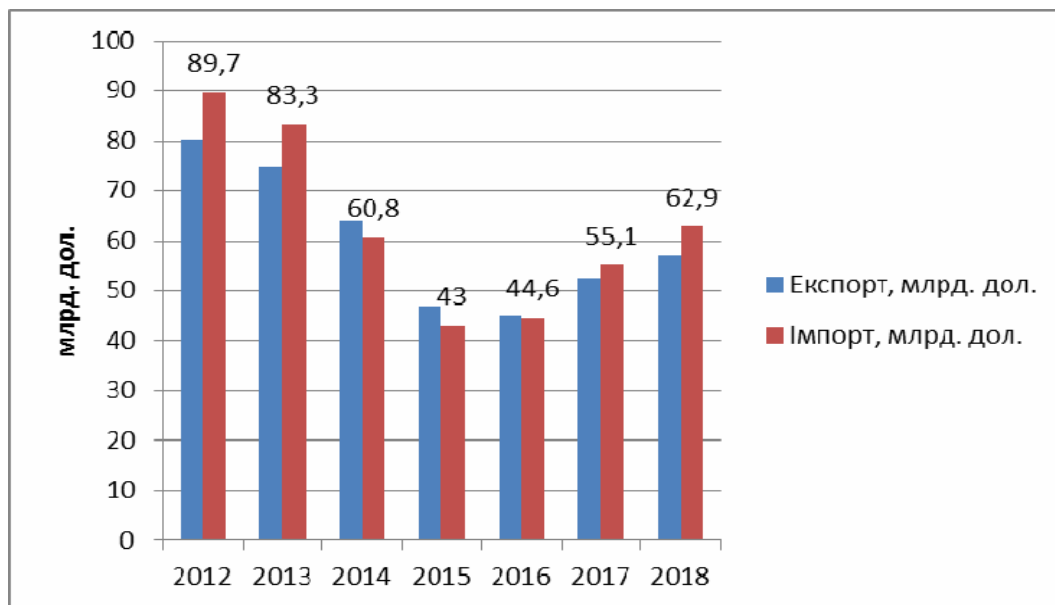

Рис. 1. Динаміка обсягів експорту та імпорту України за 2012-2018 рр.

За даними рис.1 ми можемо спостерігати активізацію зовнішньої торгівлі в 2017-2018 рр. після різкого падіння та застою у 2015-2016 рр., що було пов'язано з анексією Криму, частини Донецької та Луганської областей.

Капітальні інвестиції у вітчизняну економіку в 2018 році знизилися на 11,3% у порівнянні з попереднім періодом, але якщо брати до уваги як базу порівняння 2014 рік - зросли майже у 8 разів. Піком залучення прямих інвестицій за досліджуваний період став 2016 рік, після якого темпи росту почали знижуватися і в результаті в українській економіці відбулося неринкове підвищення цін, наявність турбулентності на зовнішніх ринках за відносної стабільності гривні, зниження рівня тіньової економіки на 3%, який становив 32% від офіційного ВВП та позитивної динаміки поповнення золотовалютних резервів протягом року [2].

У той же час, зберігалися асиметрії у зовнішній торгівлі і недостатнє лобіювання національних інтересів. Зокрема, це призвело до того, що Україна використовувала квоти по основних групах торгівлі товарами з ЄС у перші місяці 2018 року [3].

Основними торговельними партнерами України в 2018 році були 212 країни, основні з яких: Росія, Китай, Польща, Італія, Туреччина, Німеччина, Індія, Угорщина, Білорусь, США, Франція, Чехія, Швеція, Швейцарія, Австрія. Останнім часом стратегічним партнером для України став Євросоюз, адже майже 44% відсотки товарів та послуг Україна продає на експорт в Європу. Проте за даними Комітету статистики України в 2018 році перше місце за сумою українського експорту серед країн займала Росія (рис. 2), яка і на сьогодні залишається одним з основних наших торговельних партнерів не дивлячись на впровадження санкцій і ведення бойових дій на Донбасі.

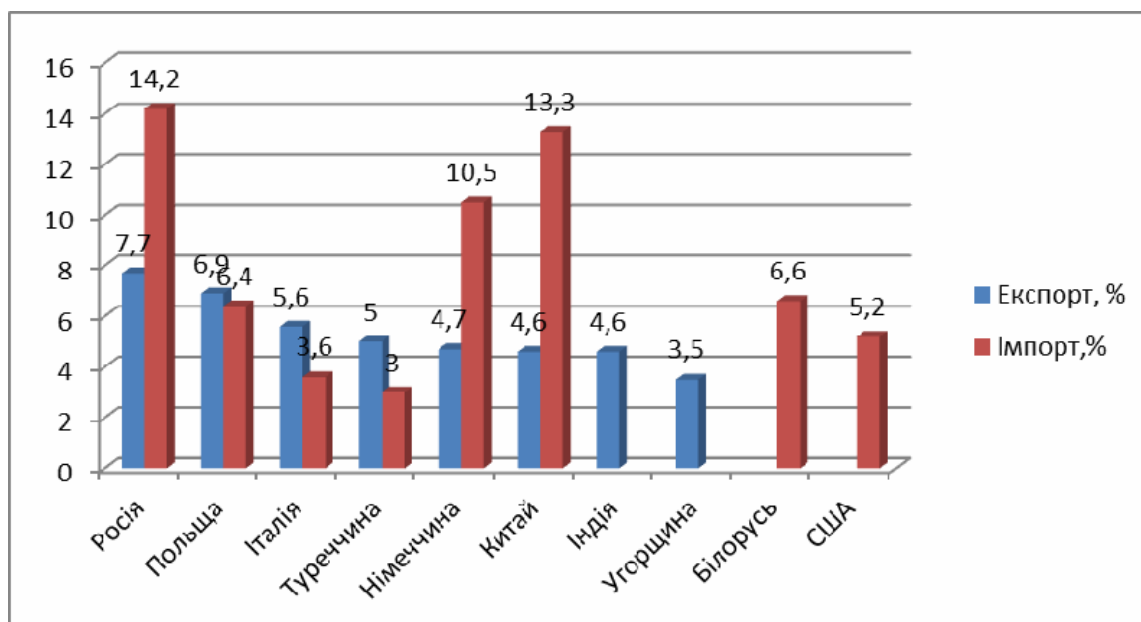

Рис. 2. Географічна структура експорту та імпорту України в 2018 р., %

За цей період Україна відправила країні-агресору товарів на суму понад 3,0 млрд. доларів. Друге місце за сумою українського експорту займала Польща, яка закупила українських товарів і послуг на 2,7 млрд. дол., третє – Італія (2,2 млрд. дол.) [4].

За минулий рік зросло негативне сальдо торгівлі України з Росією. За підсумками 2018 року сума імпорту перевищила суму експорту майже вдвічі. Таким чином, сума грошей, які за минулий рік витекли з України до Росії склала 2,29 млрд. дол.

Таблиця 2.

Показники зовнішньої торгівлі України з іншими країнами за 2018 рік

Країна-партнер	Доля експорту, %	Доля імпорту, %	Сальдо, тис. дол..
Австрія	1,1	1	-16,5
Білорусь	2,9	6,5	-1235
Польща	15,5	6,5	-136,2
Росія	8	14,3	-2291,1
США	2,2	5,4	-1093,2
Туреччина	5,8	2,7	721,7
Угорщина	3,6	2,2	295,3
Франція	0,9	2,8	-610
Чехія	1,9	1,8	-46,8
Швеція	0,2	0,8	-219,9
Швейцарія	0,2	2,7	-794,5
Китай	4,3	12,2	-2604,1
Велика Британія	1,2	1,6	-168,9

Вивчення структури зовнішньої торгівлі між Україною та Росією дозволило виявити те, що більша частина імпортованої до України російської продукції – товари стратегічного призначення: нафта і нафтопродукти, коксово-бітумінозне вугілля, мінеральні добрива та ядерне паливо. Нафта та нафтопродукти складають більше половини загального обсягу імпортованих з Росії товарів. Звичайно, завдання полягає в тому, щоб зменшити залежність від Росії, але це саме ті товари, які Україні, як вважає уряд, вигідніше купувати саме в Росії.

Друга за обсягами позиція – коксово-бітумінозне вугілля для металургійної промисловості. Його закупівля в Росії обґрунтовується економічною доцільністю в розрізі цінової політики та мінімізації витрат на транспортування, адже підвищення цін закупівлі на вугілля сильно позначиться на ціні металургійної продукції, яка, в свою чергу є одним з основних експортних товарів України і має дуже жорсткі умови конкуренції на зовнішніх ринках.

Імпорт мінеральних добрив в Україну пояснюється лівовою часткою витрат на газ у структурі ціни на них і з огляду на те, що в Росії ціна на газ для виробників у рази дешевше, ніж для України, то виробництво мінеральних добрив в Україні виходить нерентабельним, що значно знижує конкурентоспроможність української аграрної продукції.

В 2018 році Україна також імпортувала з Росії (компанія "ТВЕЛ") ядерне паливо на суму 374,6 млн. доларів (71,6% від загального обсягу імпортованого ядерного палива). Контракт з російською компанією «ТВЕЛ» на постачання ядерного палива продовжено до 2025 року через те, що вітчизняні ядерні реактори збудовані з урахуванням використання лише конкретного виду ядерного палива, яке не можуть постачати інші компанії, зокрема американська Westinghouse.

Крім стратегічно важливих товарів з Росії на український ринок надходить і досить широкий спектр продукції сільського господарства. Так, у 2018 році надійшло 51 тис. тонн ячменю, 4,5 тис. тонн рису, 5,6 тис. тонн гречки, 2,6 тис. тонн насіння соняшнику тощо [4]. Сильна конкуренція між постачальниками багатьох видів сільськогосподарської продукції, зростання внутрішніх цін до європейського рівня, критичний рівень рентабельності призводить до відмови виробляти українськими виробниками "невигодні" товарні позиції та посилює імпортозалежність України навіть за продуктами харчування. Відомо, що Україна має вагомі виробничі потужності і входить до числа лідерів з експорту соняшникової олії, але через обмеженість обсягів вирощеного в Україні соняшника - вона закуповує сировину в багатьох країнах, обробляє її та, створюючи додаткову вартість, - експортує.

Торговельні відносини визначаються та регулюються документами Світової організації торгівлі (СОТ), членства в якій Україна набула 16 травня 2008 року.

Україна розглядає своє членство у СОТ як інструмент інтеграції у світову економіку і торгівлю, стимулювання ефективного конкурентоспроможного національного виробництва. Реформуючи свою торговельну політику відповідно до правил СОТ Україна намагається зменшити перелік видів економічної діяльності, які потребують ліцензій та різних дозволів; знизити рівень втручання держави у ведення підприємницької діяльності; законодавчо визначити та розмежувати функції контролюючих органів, запобігаючи дублюванню [5].

Згідно офіційних документів СОТ, основним товаром, що Україна експортує, є продукція АПК, харчової промисловості та енергоресурси (рис. 3), а імпортує - мінеральні продукти, медикаменти, побутову техніку та автомобілі (рис. 4).

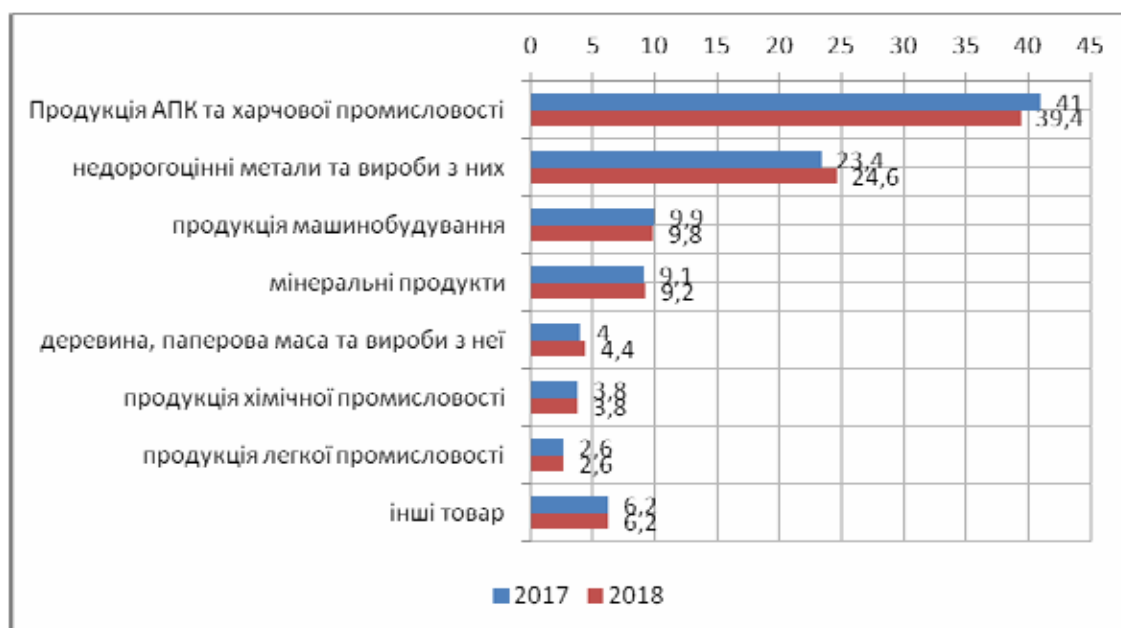

Рис. 3. Товарна структура експорту за 2017-2018 рр., %

Співвідношення експорту та імпорту України в товарній та географічній структурі відображає результати проведення політики зовнішньої торгівлі державами за кількома напрямками. По-перше, це – безпосередній вплив протекціоністських заходів тих чи інших держав щодо українських товарів; зміни кон'юнктури міжнародних ринків; поширення обмежувальних заходів у міжнародній торгівлі, до яких може вдаватися дедалі більше держав, у свою чергу, може викликати певні зміни у функціонуванні механізмів Світової організації торгівлі, що вплине на умови й динаміку української зовнішньої торгівлі.

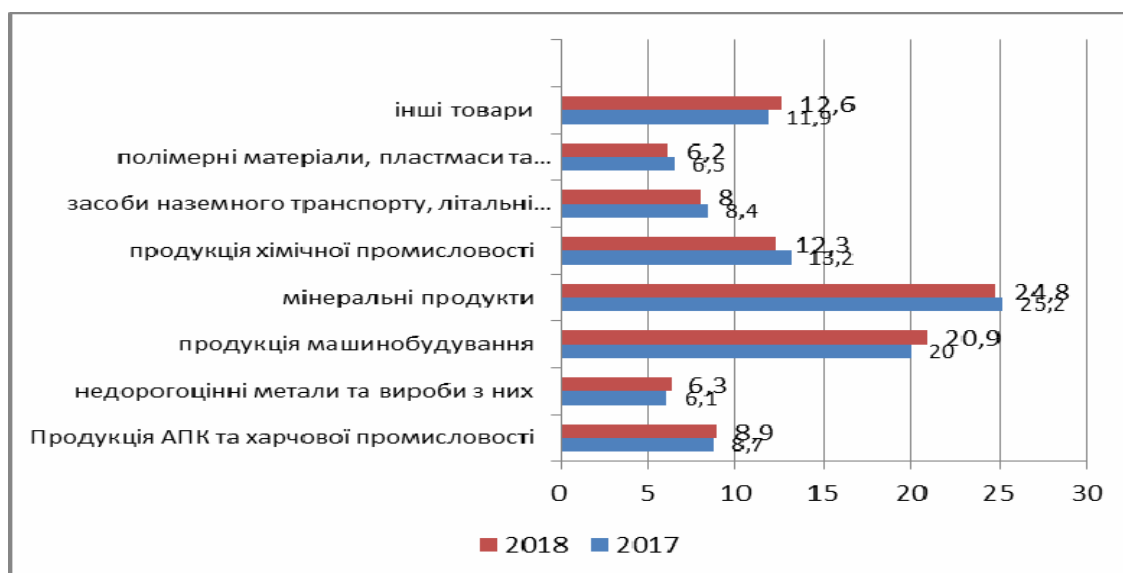

Рис. 4. Товарна структура імпорту за 2017-2018 рр., %

В світі виділяють групи країн нето-експортерів і країн нето-імпортерів сільськогосподарської продукції. Україна належить до першої категорії держав.

Найбільшими нето-імпортерами сільськогосподарської продукції є Європейський Союз, Росія, Японія, Китай, Південна Корея, Саудівська Аравія, Алжир, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) та Венесуела. Водночас унаслідок міжнародного поділу праці ряд великих експортерів одних видів сільськогосподарської продукції водночас є великими імпортерами інших видів сільськогосподарської продукції. До таких держав належать, наприклад, Індонезія, Малайзія, Мексика.

Зазначена специфіка міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством у цілому доволі сприятлива для української зовнішньої торгівлі. У результаті Україна останніми роками, наприклад, збільшує обсяги експорту своєї сільськогосподарської продукції та продовольства до ЄС і розширює зовнішнь-торгівельні відносини з іншими індустріально-аграрними країнами. Так, у 2018 році було ухвалено рішення між урядами України та Туреччини про збільшення квот і зменшення ввізного мита для аграрної продукції з України, а також імпорту в рамках тарифної квоти продукції тваринництва у відповідних обсягах із застосуванням нульових ставок. У зв'язку з цим уряд Туреччини знизив митні ставки до 26 % на імпорт худоби, до 40 % – на імпорт туш великої рогатої худоби. Отже, темпи росту обсягів експорту українських товарів до Туреччини продовжують зростати.

Маючи «сировинний» потенціал, Україні слід розуміти, якою мірою його можна використати для акумулювання ресурсів на переробку сировини всередині країни та навіть для живлення інших сфер економіки та соціальної сфери, в тому числі розвитку наукомістких сфер та забезпечення ширшого доступу населення до соціальних благ. А поки розвиток української економіки відбувається за сценарієм скорочення високотехнологічних виробництв і орієнтації на випуск сировини для переробки закордоном. В сільському господарстві високими темпами розвивається рослинництво, яке приваблює інвесторів швидкою окупністю. При цьому високої рентабельності аграрії досягають завдяки дешевій робочій силі, сприятливим природним умовам, достатньо розвинутій транспортній інфраструктурі та механізмам державної підтримки, що були нещодавно впроваджені. Але нарощення експорту аграрної продукції й досі не забезпечує відповідного зростання валютних надходжень в Україну. Як і з металургійною промисловістю, це викликано сировинним характером продукції з низькою доданою вартістю і коливанням цін на такі товари на світових ринках.

Руйнування тваринництва призводить до стрімкої деградації сільських територій через закриття великої кількості підприємств і міграції робочої сили в інші країни. Державних дотацій на розвиток тваринництва й підтримку українського виробника агротехніки недостатньо, оскільки в основному вони достаються крупним агрохолдингам.

Але навіть за такої структури економіки можна акумулювати ресурси для прогресивних змін: в останні роки рівень податкового навантаження на сільське господарство почав відповідати частці галузі у валовому внутрішньому продукті. Цього досягли завдяки скасуванню спеціальних режимів оподаткування, які діяли для аграріїв до 2015 року. Як наслідок, чисті податкові надходження зросли за 4 роки у 37 разів, не призводячи до банкрутств в галузі, і було здійснено вагомий внесок у наповнення державного бюджету України, який щорічно недоотримує мільярди гривень внаслідок виведення коштів у офшори, зловживання спеціальними режимами оподаткування вітчизняних виробників, розростання тіньового ринку та незаконного обробітку державних земель.

Боротьба з цими факторами та встановлення адекватного рівня оподаткування може стати основною як для аграрного виробництва глибшого ступеня переробки, так і для розвитку інших галузей економіки, підвищення доступу до соціальних благ населення країни. А нав'язаний вектор аграрно-сировинного розвитку

треба переглянути та доповнити іншими перспективними напрямами, які можуть стати основою сталого розвитку країни.

Для розробки та вибору ефективних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі слід брати до уваги міждержавні дипломатичні, політичні та економічні відносини, особливо, коли це стосується наддержав. Прикладом є американсько-китайський торговельний конфлікт у 2018 році, коли США запровадили нові підвищені мита на імпорту сталі та алюмінію з усього світу та на визначені категорії китайської продукції, що ввозиться до США, а Китай у відповідь підвищив мита на товари, імпортовані з США. Цілком вірогідним став той факт, що українські підприємства у сфері експорту сільськогосподарської продукції і деяких видів продовольства матимуть змогу отримувати додаткову економічну вигоду у вигляді збільшення темпів зростання експорту української аграрної продукції до Китаю.

Металургійна галузь, яка донедавна давала найбільшу частку експорту, значно скоротила обсяги випуску продукції, особливо після втрати контролю за підприємствами на сході України. А протекціоністські заходи з боку США впливатимуть на експорт продукції української металургії як у цю країну, так і на інші географічні ринки світу. Через пропозицію уряду США запровадити широкомасштабні протекціоністські мита на поставки алюмінію та сталі з 14 країн, щоб захистити «національну безпеку США», в Україні є певні шанси для уникнення або ж хоча б істотного послаблення впливу на вітчизняну металургію американських протекціоністських мит. І тому перспективи експорту українського металу до США багато в чому залежать від належної координації дій української влади та українського бізнесу, спрямованих на досягнення зазначеної мети.

Водночас цілком імовірно, що обмежувальні заходи США з доступу іноземних металургійних компаній на свій національний ринок опосередковано вплинуть на перспективи експорту продукції української металургії на інші географічні ринки світу через загострення конкуренції між постачальниками металургійної продукції на ці ринки. Тому головна небезпека для України в тому, що через збільшення конкуренції вона може втратити позиції на ринках ЄС і Туреччини, куди постачає майже половину металургійної продукції [6].

Отже, через наявність значної кількості невикористаних шансів для свого конкурентоспроможного розвитку шляхом орієнтації України на реалізацію сировини, а не готової продукції, вітчизняна економіка наразі характеризується відсутністю вагомих здобутків у сфері зовнішньої торгівлі. Тим більше через неспроможність та небажання уряду виявляти політичну волю до впровадження змін зовнішньоекономічна ситуація найближчим часом може погіршитися. Серед ключових зовнішніх ризиків для української економіки у 2019–2021 рр. експерти відзначають посилення гібридних загроз національній безпеці, дефіцит зовнішнього фінансування, звуження можливостей доступу України до міжнародних ринків капіталу, повільне відновлення світової економіки, збереження низьких цін на світових сировинних ринках і, особливо, звуження зовнішніх ринків збуту через високу конкуренцію [7]. Причому загроза звуження зовнішніх ринків збуту для вітчизняних підприємств через високу конкуренцію у 2019 р., порівняно з 2018 р., істотно зростає, тоді як загроза інших зовнішніх ризиків до 2021 р. поступово зменшується або ж у випадку повільного відновлення світової економіки та збереження низьких цін на світових сировинних ринках до 2021 р. залишається незмінною [8].

Як зазначалося вище, значну питому вагу серед великих груп товарів українського експорту, за даними державної статистики, посідає продукція машинобудування. Проте гібридна агресія Росії проти України призвела до вагомого скорочення показників вітчизняного машинобудівного експорту через те, що частина українських машинобудівних підприємств опинилась на окупованих Росією українських територіях. Інша частина українських машинобудівних підприємств припинила експорт своєї продукції до Росії через необхідність дотримуватися вимог національної безпеки, наприклад, у сфері оборонно-промислового комплексу, або ж російська сторона впровадила санкції, чим створила неприйнятні умови для експорту їхньої продукції, наприклад, у сфері залізничного машинобудування.

За таких обставин перед відповідними українськими машинобудівними підприємствами постала проблема або часткової зміни номенклатури експорту своєї продукції, або ж переорієнтації свого експорту на інші географічні ринки. При цьому треба брати до уваги, що навіть часткове репрофілювання номенклатури експорту таких підприємств чи їх переорієнтація на інші географічні ринки пов'язана з певними додатковими витратами. Адже для цього необхідно провести відповідні маркетингові дослідження, науково-дослідні чи дослідно-конструкторські роботи, відкоригувати номенклатуру експорту своїх товарів, а це в свою чергу може передбачати як модернізацію вже експортованих товарів, так і освоєння виробництва нових товарів. А для реалізації зазначених змін потрібні відповідні кадрові, інформаційні, матеріальні, фінансові ресурси та час.

Водночас гібридна війна Росії проти України не лише негативно позначилася на обсягах експорту вітчизняного машинобудування, а й дала поштовх для розвитку українського експорту деяких видів озброєнь і продукції подвійного призначення [9, с. 54]. Однією з вагомих конкурентних переваг цього сегмента українського машинобудівного експорту є те, що потенційні покупці українських озброєнь і продукції подвійного призначення ставляться до них як до відповідних товарів, що пройшли випробування реальними бойовими діями.

Отже, в Україні спостерігаються випереджаючі темпи зростання імпорту товарів порівняно з експортом. Відповідно й зростає абсолютна величина від'ємного сальдо торговельного балансу країни. При чому структура вітчизняної економіки трансформується доволі повільно, збільшення доходів українців, що спостерігається останнім часом, підвищує попит саме на імпортні товари; зростання світових цін на нафту може вже в

найближчому майбутньому потягнути зростання витрат України на імпорт нафти, нафтопродуктів і природного газу, а скорочення доходів від транспортування російського природного газу територією України у зв'язку із введенням в експлуатацію магістральних газопроводів Росією створює істотну загрозу значного зростання абсолютної величини від'ємного сальдо торговельного балансу України.

На українських підприємствах, що функціонують в сфері сільського господарства, оптової торгівлі та переробній промисловості збільшилися останнім часом обсяги експорту. Але все ще існує велика ймовірність ускладнення експорту середніми за розмірами підприємствами вітчизняних товарів з відносно більшою часткою доданої вартості в ціні їх продажу, тобто товарів з вищим ступенем переробки. Також є загрози для розвитку української зовнішньої торгівлі з боку Світової організації торгівлі, яка на сьогодні вважається майже єдиним інструментом, завдяки якому Україна може захистити свої торговельні інтереси в суперечці з іншими країнами. Тим більше, що в суді СОТ розглядається ряд справ, що стосуються захисту економічних інтересів України: про закриття російського ринку для залізничного обладнання українського виробництва, про блокування РФ транзиту українських товарів у країни Південного Кавказу та Середньої Азії тощо [10].

А щодо імпорту продукції великих транснаціональних корпорацій, складальне виробництво яких знаходиться в Росії, наприклад, LG або Samsung, Україні необхідно зважено приймати рішення. Якщо Україна відмовиться завозити продукцію звідти, обмежуватиме поставки на свій ринок, то цілком ймовірно, що ця корпорація може розцінити це як обмеження по відношенню до неї, а не до Росії і розпочне застосовувати санкції щодо поставок української продукції до країни, де зареєстрована ця корпорація. Тому завдання України є зменшення залежності від Росії, але так, щоб це не завдало шкоду розвитку української зовнішньої торгівлі.

Через те, що на даний момент часу більшість індикаторів українських планів експорту та імпорту встановлюються вручну і носять статичний характер, вони не змінюються автоматично на основі формульних розрахунків в залежності від ситуації і не гарантують оперативність їх оновлення, актуальність і незалежність від рішень уряду, тому фактичний результат залишається невідомим. Через це, враховуючи проведення виборів Президента України та Верховної Ради у 2019 році, важко спрогнозувати на найближчий час ймовірний напрям розвитку української економіки, але найбільш вірогідним є те, що перехідний уряд не ризикуватиме робити значних змін та впроваджувати реформи, а українська економіка продовжить свій стагнаційний тренд розвитку. Тим не менше, з кожним роком, Україна набирається досвіду і 2019 рік може бути надзвичайно плідним.

Висновки. В якості підсумка наведеного вище матеріалу зазначимо таке: на сьогодні вітчизняна економіка характеризується відсутністю вагомих здобутків у сфері зовнішньої торгівлі. Тому Україні в якості основи підвищення її конкурентоспроможності потрібно в першу чергу переглянути та доповнити іншими перспективними напрямами обраний вектор аграрно-сировинного розвитку, оскільки цілком можливим стає факт того, що зовнішньоекономічна ситуація найближчим часом може погіршитися, головним чином, через неспроможність та небажання уряду виявляти політичну волю до впровадження змін.

Особливо актуальним завданням в українській зовнішній торгівлі, поряд з відбиттям російської торговельної агресії, стоїть адекватна і своєчасна реакція на велику міжнародну торговельну війну, якщо така все-таки розпочнеться. Тому для продовження нарощування темпів росту економічної співпраці з партнерами з ЄС та іншими сильними державами світу Україні необхідно якомога скоріше закінчити розпочаті реформи усередині країни, зокрема поліпшити діловий клімат, зменшити рівень корупції, зміцнити демократію та посилити самоврядування, а дії в сфері зовнішньої торгівлі України, повинні бути направлені на зміцнення економіки країни, а саме: нарощування в прискорених темпах обсягів експорту українських товарів і послуг, особливо тих, що мають відносно вищу частку доданої вартості в ціні їх продажу; проведення ефективної політики імпортозаміщення з метою поліпшення торговельного балансу й забезпечення національної безпеки України; здобуття всебічного державного сприяння оптимізації структури та обсягів імпорту товарів і послуг для покращення збалансованості української зовнішньої торгівлі; формування державних фінансових резервів для підтримки українського експорту і, безперечно, набуття навичок в мінімізації економічних ризиків ймовірних подій, а не тільки їх наслідків постфактум.

Список використаних джерел.

1. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Кубів озвучив економічні показники України у 2018 [Електронний ресурс] / Економічна правда. – Новини від 27.12.2018. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/12/27/643919/>.
3. Економічний аналіз і актуальні тенденції: прогноз на 2018-2020 роки [Електронний ресурс] / Міжнародний центр перспективних досліджень. - 2018. – Режим доступу: <http://icps.com.ua/schomisjachnyy-byulet-en-ekonomichnyy-analiz-i-aktualni-tendentsiyi-prohnoz-na-2018-2020-roky-hruden-osnovni-ekonomichni-pokaznyky/>
4. Торговля України з Росією знову зростає: в чому причини [Електронний ресурс] / Сьогодні. – Новини від 11.01.2019. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/pochemu-torgovlya-s-rossiey-snovarastet-1204663.html>.
5. Про СОТ [Електронний ресурс] / Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. – Режим доступу: <https://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/wto/about>.

6. Global steel demand continues its broad recovery [Електронний ресурс] / World Steel Association. – news from 17.04.2018. – Режим доступу: <https://www.worldsteel.org/media-centre/press-releases/2018/worldsteel-short-range-outlook-april-2018.html>.

7. Макарчук, І. М. Оцінка сучасного стану та актуальні загрози економічній безпеці в Україні / І.М. Макарчук // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”. - 2015. – Том 21. – № 1. – С. 83-89.

8. Кулицький С. Зовнішня торгівля України: стан, проблеми й перспективи / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. – 2018. – № 10. – С. 39–52.

9. Кулицький С. Сучасний етап розвитку оборонно-промислового комплексу і виробництва продукції подвійного призначення в Україні / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. - 2018. - № 5. С. 54–69.

10. Панченко Ю. Трамп оголосив війну СОТ: чим ризикує Україна [Електронний ресурс] / Ю. Панченко // Європейська правда. – 2017. - Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/10/10/7072066>.

References.

1. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: <http://vuv.ukrstat.gov.ua> (Accessed 5 April).

2. Ekonomichna pravda (2018), “Kubiv voiced economic indicators of Ukraine in 2018“, available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/12/27/643919/> (Accessed 5 April).

3. The official site of International Center for Policy Studies (2018), “Economic analysis and current trends: forecast for 2018-2020“, available at: <http://icps.com.ua/schomisyachnyy-byulleten-ekonomichnyy-analiz-i-aktualni-tendentsiyi-prohnoz-na-2018-2020-roky-hruden-osnovni-ekonomichni-pokaznyky/> (Accessed 5 April).

4. The official site of newspaper C'ohodni (2019) “Ukraine's trade with Russia is growing again: what's the reason“, available at: <https://ukr.segodaya.ua/economics/enews/pochemu-torgovlya-s-rossiey-snova-rastet-1204663.html> (Accessed 7 April).

5. The official site of Permanent Mission of Ukraine to the UN Office and other international organizations in Geneva (2019) “About WTO“, available at: <https://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/wto/about> (Accessed 15 April).

6. The official site of World Steel Association (2018), “Global steel demand continues its broad recovery“, available at: <https://www.worldsteel.org/media-centre/press-releases/2018/worldsteel-short-range-outlook-april-2018.html> (Accessed 15 April).

7. Makarchuk, I. M. (2015), “Assessment of the current state and actual threats to economic security in Ukraine“, *Economic analysis: sciences works*, Ternopil National Economic University, vol. 21, no. 1, pp. 83-89.

8. Kulyts'kyj, S. (2018), “Foreign Trade of Ukraine: state, problems and prospects“, *Ukraina: podii, fakty, komentari*, vol. 10, pp. 39–52.

9. Kulyts'kyj, S. (2018), “The modern stage of the development of the defense industrial complex and dual-use production in Ukraine“, *Ukraina: podii, fakty, komentari*, vol. 5, pp. 54–69.

10. Panchenko, Yu. (2017), “Trump declared war on the WTO: what risks Ukraine is“, *Yevropejs'ka pravda*, [Online], available at: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/10/10/7072066> (Accessed 15 April 2019).

Стаття надійшла до редакції 19.04.2019 р.